

· r e c i t i ·

AZ Irodalomtudományi Intézet tartalomszolgáltató portálja

- [Reciti Szoba](#)
- [Reciti Kiadó](#)
- [Projektek](#)
 - [Biblioterápia](#)
 - [Corpus alienum \(archív projekt\)](#)
 - [Doromb](#)
 - [Juniores](#)
 - [Reformtankönyvek](#)
- [Kiadványaink \(ITI\)](#)
- [események](#)
- [régii rec.iti](#)
- [\(mta\) btk iti](#)
- [\(mta\) btk](#)

Szabó-Reznek Eszter írása

június 23rd, 2020 [§ 0 comments](#)

recenzió

TÖRÖK Zsuzsa és ZEKE Zsuzsanna, összeáll. *Az Arany család tárgyai*. Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 2018.

Arany János születésének 200. évfordulója új lendületet adott az Arany-kutatásnak. Ennek köszönhetően számos tudományos publikáció (kritikai kiadások, tanulmánykötetek stb.) látott napvilágot, több konferencián is tárgyalták a költő életművét, ezt a fellendülést pedig a múzeumi reprezentáció is tükrözte. A Petőfi Irodalmi Múzeum nagyszabású emlékkiállítását rendezett *Őnarckép álarckokban* címmel (2017. május 15.–2019. május 29.), melynek katalógusát is kiadta. [1] 2018-ban több kisebb, Aranyhoz kapcsolódó kiállítást is megnyitottak ugyanitt, közülük most csupán az *Ország(h), város, híres ember. Arany János és a fényképezés* címűt emelem ki. Itt volt látható a múzeum új szerzeménye, Ország Antal 1863-as felvétele az Arany családról (a fénykép egyébként a tárgykatalógusban is látható, Arany kalapja mellett, illetve *Az Arany család családfája* egység bevezetőjeként), és ugyancsak a PIM kiadásában jelent meg az Arany életében készült képmásait tartalmazó kötet. [2] E kiadványok sorát gazdagítja a Török Zsuzsa és Zeke Zsuzsanna által összeállított *Az Arany család tárgyai* című katalógus, formátumában és grafikai kivitelezésében is jelezve az összetartozást. A múzeumi kiállítások köréből ez utóbbi kötethez szorosan kapcsolódva fontos kiemelni a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeumot és az ennek helyet adó Csonka tornyot is, ahol az Arany család legtöbb tárgyát őrzik. Közülük sokat Arany László vagy felesége, Szalay Gizella adományozott, de a város lakói is igyekeztek minél teljesebbé és gazdagabbá tenni a gyűjteményt az 1917-es centenárium alkalmából. Kérést intéztek a nagyközönséghez: akinek van a birtokában Aranyhoz kapcsolódó relikvia, ajándékozza vagy letétként engedje át a múzeumnak (29). A bicentenárium is

fontos eredményeket hozott a szalontai múzeum számára, kiemelt feladat volt ugyanis a Csonka torony felújítása és az ott lévő tárgyak restaurálása, 2018 márciusától pedig a legfrissebb irodalomtörténeti kutatások alapján újrarendelt állandó kiállítás várja a látogatókat.

Ahogy azt Török Zsuzsa is jelzi a kötet előszavában, a tárgykatalógus nem előzmény nélküli, a tárgyak jegyzékének kiindulópontjaként a Ratzky Rita és Thuróczy Gergely összeállításában 2009-ben megjelent *Arany János és családja relikviái* katalógus szolgált. Egyik kötetben sem kaptak helyet az Arany életében készült ábrázolások, valamint a papíralapú, illetve az Arany-kultusz részét képező tárgyak (6). Az új katalógus megjelenését több szempont is indokolta. Az Arany-emlékévhöz kapcsolódó kutatások számos új eredményt hoztak, de nemcsak új adatok kerültek elő, hanem több olyan tárgy is, amely a 2009-es katalógusban nem szerepelt. A Ratzky–Thuróczy-féle katalógus rendezőelvé „a tárgy tulajdonba kerülésének időpontja”. Ennek problematikus voltára azonnal reflektálnak összeállítói: „Számos esetben azonban nem lehet megállapítani, mikor és hol került a tárgy a költő birtokába. [...] Ha semmi támpont nincs a datálást illetően, a tárgyak a katalógus végére kerülnek.”^[3] Török Zsuzsa és Zeke Zsuzsanna ezzel szemben teljesen más koncepció alapján dolgozott, nem kronológiát követtek, hanem társadalomtörténeti nézőpontokat érvényesítettek. Hat témakör szerint csoportosították a tárgyakat, „az Arany család tagjainak életpályáján és a 19. század társadalmi-kulturális környezetében” (6) helyezve el azokat az egyes témákat bevezető magyarázó fejezetekben. Arany és családja életének kiemelt aspektusaiba engedve betekintést, a katalógus a következő módon szerveződik: *Író, költő, hivatalnok; Forradalom és nemzeti szimbólumok; Nők a családban; Családi és szociális kapcsolatok; Férfiak egymás között*, végül pedig *Hétköznapok Aranyéknál*. Ezekben a fejezetcímekben nemcsak az irodalom- és társadalomtörténész, illetve muzeológus tekintete, hanem egyfajta kurátori nézőpont is érvényesül. A katalógus egy olyan, megfontolt szakmai koncepció mentén felépített virtuális kiállításként is értelmezhető, amely a hagyaték különböző közgyűjteményekben szétszórta elemeit egy térbe rendezi. Ennek a virtuális kiállításnak a terében az említett hat tematikus termen haladhat át az olvasó. Az alapos kontextualizálás után következnek a tárgyak képei szakszerű leírással kiegészítve, amely tartalmazza a lelőhelyet, leltári számot, a tárgy anyagát, méretét, állapotát, leírását, a gyűjteménybe kerülés adatait, valamint a tárgy történetét és a vonatkozó szakirodalmat.

„Nagyon kérem ne feledje el ígéretét és küldje el nekem az Arany emlékbizottság leltári kivonatát az ujonan küldött nagyon értékes emléktárgyakról” – írta 1899-ben, nem sokkal a szalontai Csonka toronybeli Arany-múzeum megnyitása előtt az ekkor már özvegy Arany Lászlóné Szalay Gizella Széll Kálmánnak (209). Adományozással kapcsolatos leveleiben többször használja az „igen értékes reliquieva [!]” (206) vagy „érdekes ereklye” (207) szókapcsolatokat, a fentebb idézett levélben azonban zárójeles, de annál fontosabb megjegyzést tesz: „(Persze csak mint emlékek értékesek.)” (209). Szalay Gizella mondata összegzi és megerősíti a kötet módszertani kiindulópontját, a biografikus tárgyak elméletét. Török Zsuzsa bevezetőjében (*Biografikus tárgyak*) hangsúlyozza a társadalomtudományok 1960-as évek végétől datálható fordulatát, amikortól megélnékült az anyagi kultúra iránti érdeklődés, valamint felismerték, hogy a tárgyak és emberek állandó kölcsönhatásban élnek egymással. Ezzel a fókusz a „tárgyak és a velük való interakciók kultúra-, társadalom- és identitásformáló képességeire” helyeződött (9).

A biografikus tárgyak tehát – ahogy azt Török a bevezetőben, Fónagy Zoltán pedig az ezt követő társadalomtörténeti áttekintésében hangsúlyozza (*Az Arany család tárgyai társadalomtörténeti nézőpontból*) – olyan, többségükben sorozatgyártásban előállított tömegtárgyak, árucikkek, amelyek azáltal, hogy Arany Jánoshoz és családjához kapcsolódtak, szingularizálódtak és irodalmi relikviákká váltak. Azaz ezeket a tárgyakat „nem fizikai-anyagi jellegzetességeik teszik biografikussá, tehát életrajzívá, hanem azok a jelentések, amelyeket e tárgyakhoz mint jelentős személyes tulajdonokhoz társítunk” (9). A szingularizálódáson túl ezek a tárgyak sok esetben muzealizálódnak, kiállítási tárgyá válnak – egészíti ki a fentieket Zeke Zsuzsanna alapos áttekintője a közgyűjteményekben lévő Arany-tárgyakról és az egyes gyűjteményekbe kerülésük történetéről. A múzeumi tárgyá válással egy időben az irodalmi relikvia sajátos térbe és időbe kerül, „használati tárgyként ismert funkciójától eltérően kezelik, értelmezése és egyben értelme is megváltozik. Ennek folyamán a tárgy kivonódik az »evilági« életből, ahol a dolgok elhasználódnak. Olyan közegbe kerül, ahol a dolgok az örökkévalóság számára léteznek, [...] funkciójukat veszítve pedig szimbolikus tárgyakká alakulnak át.” (25)

Arany tárgyainak emléktárgyakká válása halálát követően szinte azonnal elindult. Arany László, aki kiadás céljából elkezdte összegyűjteni apja levelezését, több címzettnek küldött kis tárgyi emléket, ami töredékessé tette a

hagyatékok. E tény Török és Fónagy is hangsúlyozza: a kötet „egy szétszóródott tárgye gyűttes véletlenszerűen megmaradt darabjainak” gyűjteménye (13). Mozaikszerűsége ellenére az Arany család tárgyi környezete igen izgalmas lenyomata lehet egy – amint az a társadalomtörténeti nézőpontú értelmezésből kiderül, korántsem tipikus – 19. századi értelmiségi, középosztálybeli család életmódjának. Arany életútját ugyanis nem példátlan, de nem is szokványos térbeli és társadalmi mobilitás jellemzi, miközben a társadalmi struktúra szintén megváltozik, átalakul a rendiből a polgáriba. Bár félbemaradt kollégiumi tanulmányai miatt Arany János formálisan nem tekinthető értelmiséginek, de írói sikereinek köszönhetően mezővárosi honorációból gimnáziumi tanárrá és ezzel egyértelműen az értelmiség részévé válhatott. Ugyancsak írói elismertségének köszönhetőek azok a szerepek, amelyeket a fővárosban töltött be: a Kisfaludy Társaság igazgatói, az Akadémia titkári, majd főtítkári pozíciója. Bár a státuszemelkedés az anyagi háttérének megerősödését is eredményezte, és a 19. század második felének magyarországi városi középosztályát társadalmi szinten a fogyasztás, túlhalmozás, erőn felüli költségek jellemezték, Aranyt – a levelezése alapján – nem-fogyasztónak látjuk. Természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni sem az anyagi korlátokat, sem pedig a már említett mobilitást és a Pestről Szalontára való visszatérés reményében fennálló ún. „tartós ideiglenességet” (17), de a költő a presztízst helyett a funkcionalitást helyezte előtérbe, mind a bérelt lakások kiválasztásának, mind pedig a tárgyak birtoklásának tekintetében. Erre kiváló példa a Ráth Mórtól ajándékba kapott tintatartó története, amelyet már csak azért is érdemes részletesebben felidézni, mert a katalógus által kijelölt témák közül egyszerre többet is összefog. Csiky Kálmán így írt róla Széll Kálmánnak 1899-ben: „Arany né elbeszélte, hogy Ráth Mór, a könyvkiadó járt azt megelőzőleg a költőnél [...]. Midőn Arany asztalán ezt az írókészetet meglátta, azt a megjegyzést tette, hogy »az az egyszerű jószág bizony nem illik Arany János asztalára«, – a mire viszont a szerény nagy ember azt válaszolta, hogy az egészen jó kalamáris, mely őt már 20 év óta szolgálja. Mindamelllett Ráth másnap egy diszes írókészetet küldött a nagy költőnek, s a gondos feleség – férjének nem minden ellenkezése nélkül – az új tartót állította a régi helyére, melyet félretett és ez alkalommal – bizonyára férjének előzetes tudomásával nekem ajándékozott” (210). A katalógusban szerepel két másik, egyszerűbb, mázas cserép tintatartó is (a másodikról a geszti hagyomány tartja úgy, hogy Aranyé volt, ennél megbízhatóbb bizonyíték nincs az alátámasztására), ha ezeket összehasonlítjuk a Ráthtól kapott, fekvő sárkányokkal dekorált tálcával és a hozzá tartozó két díszurna alakú öntvény tintatartóval, egyértelműnek tűnik, hogy utóbbi a reprezentációs tárgyak közé sorolható, amely illik a költő asztalára, ellentétben az „egyszerű jószággal”. Míg az első két tintatartó az írói szerepköröket, az írás helyét és tárgyi feltételeit tematizáló *Író, költő, hivatalnok* című fejezetben kapott helyet, a harmadik esetében az ajándékozás gesztusát emelték ki az összeállítók, és az ennek motívumára felépülő *Családi és szociális kapcsolatok* egységhez sorolták.

Ugyanakkor izgalmasan visszatér a tárgyak vándorlásának témája a Csiky Kálmánnak továbbadott régi tintatartó által. Fónagy Zoltán részletesen ír a tárgyak mobilitásáról, presztízsvesztésük vagy elhasználódásuk következtében az urbánus közegből rurálisba, vagy gazdagoktól szegényekhez való vándorlásáról. Aranyék költözéseik során „kibocsátóként” bekapcsolódtak ebbe a körforgásba, és az sem kizárt, hogy használtan vásároltak bútort (21). Ehhez szorosan hozzátartozik a tárgyak megújulása, megjavítása, újrashasznosítása – Aranyék is fontosnak tartották, hogy Arany Julianna megtanuljon varrni (21) –, valamint a tárgyak beszerzése is. A levelezésből kiderül, hogy nemcsak a bútorok beszerzése – vagy legalábbis a család ízlésének megfelelő darabok vásárlása idején kívüli vásárlása – jelentett gondot Nagykőrösön (22), hanem a diákok dolgozatainak javításához szükséges piros tintáé is. Így Arany kénytelen volt Pesten élő barátaihoz fordulni, majd amikor a fővárosba költözött, hasonló módon hozzá fordultak nagykőrösi barátai (50).

A katalógus tematikus felépítésének köszönhetően Arany és családja életének egy-egy kiemelt aspektusát járja körül: a költő – részben Petőfi és az általa ajándékozott tárgyakon keresztül elbeszél – szerepvállalását a forradalomban és szabadságharcban (amihez érdekes vizuális adalék az említett Arany-ikonográfiában megjelent, kévéssé ismert olajfestmény, amelyen nemzetőrként látható a költő^[4]); a betegséggel, gyógyulással, karlsbadi fürdővel tarkított hétköznapokat; azokat a különböző szerepköröket, amelyeket az írás aktusa kötött össze; a (sokszor kölcsönös) ajándékozás által megkonstruált és fenntartott szociális hálót; a külön fejezetben tárgyalt pipázást, amit el lehet beszélni az ajándékozás és írás összefüggéseiben is. A pipázás egyrészt szertartásos, magányos tevékenységként, csendes kontemplációként értelmezhető, másrészt pedig a férfitársaságot, véleménycserét, beszélgetést megidéző tevékenység folyamatosan téma volt Arany levelezésében. Olyannyira fontos volt, hogy narratív önreprezentációjának is részévé vált, a pipázáshoz szorosan hozzátartozó eszközök, az acél és a kova pedig a Tompa Mihállyal való barátsága metaforikus kifejezője, sőt, az eposzírás metaforája lett. Török Zsuzsa bevezető tanulmányai érzékenyen követik végig mind a mikrotörténeti mozzanatokat, mind pedig a tá-

gabb társadalomtörténeti aspektusokat, így például nemcsak az írás korabeli feltételeiről – a lúdtollal való írás nehézségeiről, a tinta otthoni elkészítéséről vagy a minőségi papír beszerzéséről – kapunk árnyalt képet, hanem izgalmas dohány(zás)történeti betekintőt is olvashatunk Arany és kortársai pipázási szokásainak jobb megértése érdekében. Ugyanakkor a család női tagjai is kiemelt szerepet kaptak a nemi alapon elkülönülő életttereket reprezentáló tárgyak (ékszerek, étkezéslet, kézimunkák) által, illetve a tanulás különböző formáin (míg Arany László iskolába járt, Arany Julianna otthon tanult, de a következő generációhoz tartozó Széll Piroska már intézményes keretek között folytatta tanulmányait), vagy az olvasáshoz és íráshoz való viszonyon keresztül. Mindezek túlmutatnak a család keretein, és a nőknek a korabeli társadalomban elfoglalt helyére is reflektálnak.

Végül érdemes kitérni részletesebben a tárgyak gyűjteménybe kerülésének történetére. Zeke Zsuzsanna korábban említett összefoglalóját a kötet végén olvasható, eddig nagyrészt kiadatlan, adományozással kapcsolatos le-
vél, valamint az egyes tárgyak alatt látható leírások árnyalják. Sok esetben egyszerű volt az út: a család valamely tagja (Arany László, Szalay Gizella, Széll Piroska vagy Széll Kálmán) adományozta valamely gyűjteménynek. Máskor viszont a tárgyak sokkal dinamikusabb mozgását láthatjuk. A Magyar Tudományos Akadémia Művészeti Gyűjteményében őrzött karosszék apáról fiúra szállt, azaz báró Dóczy Lajos apja hagyatékában találta meg, majd a Kisfaludy Társaságnak adta (68). Mások árverés útján kerültek közgyűjteménybe – többek közt egy leveses-, pecsenyés- és köretestál (95–97) vagy egy hímzett könyvjelző (101) 1978-ban a Széll családdal rokonságban álló Perecz családtól, Arany Juliska ezüst- és aranypénzes karperece (103) és egy zsebóratartó (117) Szász Károly leszármazottaitól. Arany Julianna falióráját és két darab kétajtós szekrényét Torjay Valter művészettörténész találta meg a Galeria Savaria online piactér műtárgykinálatában, ezeket a PIM 2013-ban vásárolta meg (114–116). A Juliska által horgolt úrasztali terítőt pedig a nagykőrösi református egyház minden nagy ünne-
pen használta addig, ami 1978 táján a helyi Arany János Múzeumba került (99). A leghosszabb utat az a pipa járta be, amit jelenleg a nagykőrösi Arany János Közérdekű Muzeális Gyűjteményben őriznek. Ezt ugyanis Er-
csey Julianna ajándékozta unokahúga férjének, dr. Balogh Eleknek, aki Arany háziorvosa volt Szalontán. Balogh az ereklyévé vált tárgyat vejének adta tovább, aki az első világháború után súlyos betegséggel egy budapesti kór-
házba került, a pipát pedig felgyógyulása után az őt operáló főorvosnak ajándékozta, aki végül 1959-ben Nagy-
kőrös városának adományozta (140).

A kötet végére érve másként nézünk a borítón lévő tárgyakra is. Nemcsak sokféleségüket látjuk, hanem birtoko-
saikat, történetüket is – Arany pipája, colstokja, vonalzója, ruhakefeje, Arany Julianna órája és karperece, a Pe-
tőfitől kapott kávéfőző és kokárda, '48-as húszkrajcárosból készített ezüstkanál, karlsbadi teáskanna –, valamint azt, hogy milyen társadalmi szerepek aktiválása során, milyen terekben használták őket. Az Arany család tárgya-
it katalogizáló kötet érzékletesen mutatja be ezen tárgyak helyét és szerepét a költő és családja életében és élette-
rében, miközben tágabb társadalmi és kulturális kontextusba is helyezi őket, és végigköveti funkcióváltásukat,
irodalmi ereklyévé válásukat és muzealizálódásukat.

A szerző a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
fiatal kutatói ösztöndíjas tudományos segédmunkatársa

Summary

The bicentenary of the birth of János Arany prompted intense research on the life and works of the nineteenth-century Hungarian poet, resulting in a large number of scientific publications, conferences, but also a new wave of museological representation. The *Arany család tárgyai*, the catalogue of the belongings of the Arany family also came to life thanks to the memorial year, as new objects emerged due to restoration works in the Arany János Memorial Museum in Nagyszalonta and a reconceptualization of the previous catalogue was needed along the lines of fresh scientific results. The two editors, Zsuzsa Török and Zsuzsanna Zeke do not follow a chrono-
logical order, instead they approach these objects from the viewpoint of social history and the theory of biograp-
hical objects. The belongings of the poet and his family are divided into six categories, each of them focusing
on one specific aspect of their life, while creating the sociocultural context in which their relevance can be
understood.

[1]VADERNA Gábor, főszerk., *Önarckép álarcokban: A Petőfi Irodalmi Múzeum Arany János–kiállításának katalógusa* (Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 2018).

[2]KASZAP-ASZTALOS Emese és SIDÓ Anna, szerk., „*Melyik talál?*” *Arany János életében készült képmásai* (Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 2018).

[3]*Arany János és családja relikviái: Katalógus*, összeáll. RATZKY Rita, THURÓCZY Gergely (Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 2009), 21. o.

[4]KASZAP-ASZTALOS és SIDÓ, „*Melyik talál?*”, 14.

Share this:

Tags: [19.század](#), [Arany János](#), [biografikus tárgyak](#), [múzeum](#), [tárgykatalógus](#)

Tagged [19.század](#), [Arany János](#), [biografikus tárgyak](#), [múzeum](#), [tárgykatalógus](#)

Tartalom [+]

Vélemény, hozzászólás?

Hozzászólás küldéséhez [be kell jelentkezni](#).

- Szabó-Reznek Eszter
- *Szabó-Reznek Eszter írása*

- [recenzió](#)
[Summary](#)

• Tartalom a recitin

- [adatbázisok, bibliográfiák](#) (1)
- [autoreferátum](#) (28)
- [errata](#) (1)
- [fontos idézetek](#) (3)
- [könyvismertetés](#) (28)
- [recenzió](#) (148)
- [reciti füzet](#) (1)
- [reciti könyv](#) (98)
 - [BSMRÆ](#) (2)
 - [Conference Materials](#) (1)
 - [Doromb](#) (7)
 - [Értelmiségi...](#) (3)
 - [FiKon](#) (7)
 - [Hagyományfrissítés](#) (6)
 - [Irodalomtörténeti füzetek](#) (7)
 - [ReKonf](#) (9)
 - [ReTextum](#) (11)
 - [RomKép](#) (1)
 - [Vitae](#) (1)
- [reciti közlemény](#) (8)
- [RECITI ZOTERO](#)
[címkefelhő](#)